

DIVERSÀRIUM

■
Quintí Casals Bergés

L'origen del centralisme espanyol

És conegut per la majoria que Catalunya va perdre les seves institucions arran de la desfeta de la guerra de Successió (1702-1714). Fins llavors, el Principat havia aconseguit mantenir les seves institucions de govern autònom en un estat compost com era l'Espanya de l'època moderna (segles XV-XVIII), en què cada territori (Castella, Navarra, Aragó, València, Catalunya, Portugal, Nàpols, Sicília i els Països Baixos) mantenia la seva sobirania i, pràcticament, s'autofinançava autònomament.

I a pesar que s'ha insinuat, per part d'alguns historiadors, que en la pèrdua d'institucions, furs i constitucions va tenir un pes molt important la traïció dels catalans vers Felip V i el seu suport a l'arxiduc Carles (per exemple, Martínez Shaw: 2010), el cert és que l'Estat espanyol tenia ideat un projecte uniformador del seu territori des de feia més d'un segle abans de la guerra, amb el qual volia enfortir el poder reial i anar eliminant les peculiaritats nacionals dins les seves fronteres.

John Elliott, probablement el millor hispanista d'època moderna, ha explicat que el procés d'unió estatalitària en què el rei assolí el poder absolut que havien iniciat alguns territoris (França, Anglaterra i Castella) no era l'únic camí per construir un estat. Segons aquest autor, les qüestions dinàstiques de família, lligades a cada patrimoni particular, continuaven molt presents en època moderna, i amenaçaven el camí unitari i centralista que alguns estats havien començat a imposar com a estratègia irrevocable per organitzar-se administrativament i políticament (Elliott: 2017).

En opinió d'Elliott, els nous territoris que s'afegien a un estat en època moderna podien fer-ho de forma *accessòria*, per la qual s'integraven jurídicament a l'estat que els acollia (Amèrica o Índies espanyoles), o com a *aeque principaliter*, manera

mitjançant la qual dos territoris, nacions o regnes s'unien de forma bilateral i conservaven les seves pròpies lleis, furs i privilegis sense imposar-los els uns als altres (cas dels regnes de la Corona d'Aragó quan es van unir a Castella el 1479).

Per al cas que ens ocupa, el Principat de Catalunya estava inclòs dins la realitat de la Corona d'Aragó, en la qual s'havia conservat la sobirania de cada nació per separat (Aragó, Catalunya i València), des del dia de la primera unió entre el Regne d'Aragó i el Comtat de Barcelona el 1150 pel casament del comte Ramon Berenguer IV i la infanta Peronella d'Aragó.

Per tant, l'estructura política d'Espanya quan Felip IV va heretar la Corona espanyola (1621) és la mateixa que, nascuda sota el regnat dels Reis Catòlics, va dominar els segles XVI i XVII. D'aquesta manera, la mateixa Corona, en mans de la dinastia dels Àustria des de Carles I, contenia diferents regnes i territoris regits per lleis diferents i amb les seves pròpies institucions. En principi, i tenint molta cura en la utilització dels termes, es podria parlar d'una estructura administrativa confederal, tot i que cal precisar que era hereva de les circumstàncies prèvies medievals o feudals, més que precursora dels esquemes moderns qualificats amb aquest apel·latiu. En aquest sentit, la conversió de les monarquies nacionals, inicialment autoritàries, en monarquies absolutes, en què el rei assolí tot el poder, xocava en el cas espanyol amb els privilegis territorials que impedièren al monarca l'exercici complet de la seva autoritat a tot el seu territori. Mentre va durar l'hegemonia espanyola a Europa i al món (segle XVI), la reforma institucional va ser apartada; però quan a la disputa per l'hegemonia continental es va sumar la crisi econòmica, les modificacions institucionals, si es volia conservar l'estatus de potència internacional, es van tornar urgents per a la Corona i Castella, que es volia imposar a la resta de territoris.

Aquest estatus compost o confederat de l'Estat espanyol va sobreviure, amb més o menys tensions, fins a començaments del segle XVII, centúria en la qual es va començar a qüestionar seriosament l'estratègia política futura d'Espanya des de la Cort de Madrid.

Foto de capçalera: El gravat, atorgat a Beaulieu, mostra una batalla de la guerra dels Segadors als voltants de Lleida. Al darrere, hi ha escrit un nom, Vander Hou (podria ser holandès). A la part superior, el dibuix d'un personatge important. L'original es troba a la Bibliothèque Nationale, París. Cabinet des Estampes. Fons Sol-Torres de la UdL.

“El Memorial secreto del Conde-Duque de Olivares” (1624)

I en aquest debat, va tenir un paper determinant Gaspar de Guzmán, Conde-Duque de Olivares (1587-1645). Olivares era el privat del rei Felip IV, el qual havia accedit a la Corona espanyola el 1621, tres anys després d’haver començat la guerra dels Trenta Anys entre els Habsburg i França. El moment polític i econòmic de Castella era delicat, ja que estava obligada a participar en una de les seves tradicionals guerres per mantenir el seu estatus imperial. Sense recursos econòmics, el privat Olivares va idear un pla per aconseguir la uniformitat administrativa i política de tots els regnes espanyols i obtenir així la seva participació efectiva en les despeses de la nova guerra.

Amb aquest propòsit va redactar el seu conegut i discutit *Memorial secreto del Conde-Duque de Olivares*, datat el 25 de desembre de 1624, que era un informe confidencial elaborat per assessorar el rei amb l’objectiu de solucionar la crisi econòmica i política que afectava la monarquia espanyola. Tot i que l’autenticitat del document ha estat discutida per alguns historiadors (Rivero: 2012), la voluntat del privat d’uniformar el territori espanyol era clara i determinada. A més, l’ús que s’ha fet del document en èpoques posteriors per ideòlegs uninacionals espanyols —va ser publicat per primera vegada en temps del regnat de Carles III per Antonio Valladares (1788) i reeditat com a novetat pel president del Govern durant la Restauració Antonio Cánovas del Castillo a *Estudios del reinado de Felipe IV* (1888)— fa que es consideri el primer document cabdal per entendre el pensament uninacional espanyol i la seva estratègia de llarga durada per construir un estat centralista i unitari.

En el text citat, Olivares conclouia en el preàmbul que tots els mals espanyols tenien el seu origen en la monarquia composta amb què s’organitzava el país cap al 1724, per la qual cosa demanava al rei que apostés per aconseguir concretar un nou estat absolut uniformat amb les lleis de Castella, ja que aquestes eren les que li garantien més poder. L’informe deia textualment:

Tenga Vuestra Majestad por el negocio más importante de su Monarquía, el hacerse Rey de España: quiero decir, Señor, que no se contente Vuestra Majestad con ser Rey de Portugal, de Aragón, de Valencia, Conde de Barcelona, sino que trabaje y piense, con consejo mudado y secreto, por reducir estas reinos de que se compone España al estilo y leyes de Castilla, sin ninguna diferencia, que si Vuestra Majestad lo alcanza será el Príncipe más poderoso del mundo.

Darrere el pla d’Olivares, que va ser seguit al peu de la lletra per la Corona, hi havia aconseguir una monarquia unitària i uniforme, en la qual tots els seus territoris fossin regits per unes mateixes lleis, es comprometessin en la defensa de l’Estat i hi contribuïssin econòmicament. Si el pla funcionava, de grat o per força, com també havia previst Olivares, el monarca i la Cort s’estalviarien haver de negociar cada cop amb cada Parlament nacional un acord per a qualsevol dels conceptes comuns de l’Estat, com establia la norma de pacte amb cadascun d’ells des que van unir els seus interessos polítics. Aquest tracte bilateral amb cada nació treia de polleguera una part

de l’aristocràcia castellana, la més extremista, que controlava el poder i, en paraules d’Elliott, considerava, per exemple, els catalans i els portuguesos habitants de segona categoria per la poca implicació que tenien amb els afers d’Espanya.

I també, segons Elliott, en la construcció d’aquest nou Estat uninacional, “no pueden existir dudas con respecto a la naturaleza de aquella *una lex*. Había de ser inevitablemente la ley de Castilla, donde el poder del rey era más efectivo que en cualquier provincia que mantuviese todavía sus tradicionales libertades. De hecho la castellanización solicitada desde hacía tiempo por algunos sectores influyentes, iba a ser ahora la política oficial del rey de España” (Elliott 1982: 179).

Amb el propòsit uniformador de fons, la primera i gran mesura del pla d’Olivares va ser la Unió d’Armes, que va intentar pactar entre les nacions espanyoles, el 1626, amb la qual pretenia que tots es comprometessin en les lluites estatals i no caigués tot el pes bèl·lic sobre Castella. La Unió establia que tots els “Reinos, Estados y Señoríos” d’Espanya contribuïrien, segons la seva població, en homes i diners en la seva defensa. Així, la Corona de Castella i el seu Imperi de les Índies aportarien 44.000 soldats; el Principat de Catalunya, el Regne de Portugal i el Regne de Nàpols, 16.000 cadascun; els Països Baixos del sud, 12.000; el Regne d’Aragó, 10.000; el Ducat de Milà, 8.000, i els regnes de València, Mallorca i Sicília, 6.000 cadascun, fins a totalitzar un exèrcit de 140.000 homes. Al cap i a la fi, Olivares volia homes o diners per lluitar en la guerra dels Trenta Anys, encetada, bàsicament, pels estats regentats per monarques de la dinastia dels Habsburg contra França. I si els territoris citats més amunt no volien aportar soldats, la unió preveia que la contribució humana es podia bescanviar per una compensació econòmica.

Per concretar el pla, a partir de 1626 el rei va anar convocant les diferents Corts, però no va obtenir l’èxit esperat. Així, a les Corts d’Aragó i València va obtenir una pírrica contribució per al manteniment de 2.000 i 1.000 soldats durant 15 anys (a raó de 144.000 i 72.000 ducats a l’any, respectivament). Però a Catalunya, on pretenia obtenir 250.000 ducats a l’any, el projecte va ser rebutjat per les Corts de Barcelona de 1626, 1632, 1635 i 1640. Paral·lelament, el 1635, el rei francès Lluís XIII declarava la guerra a Espanya, la qual cosa col·locava Catalunya al bell mig del conflicte fronterer. Fracassada la via diplomàtica, Olivares va passar al pla B del seu *Memorial* i va actuar per la força. Va intentar acantonar 40.000 soldats a Catalunya per atacar França, tot obligant els catalans a allotjar els soldats i mantenir-los a les seves cases. Les topades entre pagesos i soldats van ser constants des de 1638, any en el qual era nomenat virrei el comte de Santa Coloma i es renovava la Diputació General de Catalunya, màxima institució de govern de Catalunya, amb el lideratge del canonge d’Urgell Pau Claris i Francesc Tamarit. Amb la guerra instal·lada a Catalunya de forma efectiva des de 1639, alguns enfrontaments entre població civil i exèrcit van acabar amb abusos dels militars, com el saqueig de Palafrugell. Les queixes de la Diputació General i la seva negativa a sufragar la guerra van fer exclamar

al comte-duc: “Si las Constituciones embarazan, que lleve el diablo las Constituciones. (...) Cataluña es una provincia que no hay rey en el mundo que tenga otra igual a ella... Si la acometen los enemigos, la ha de defender su rey sin obrar ellos de su parte lo que deben ni exponer su gente a los peligros” (Pérez 1980: 234-235).

Però el que no explicava Olivares era que Castella havia gaudit anteriorment de forma absoluta dels privilegis d'un imperi, com l'espanyol, que, per exemple, va esbrèmer les Índies amb enorme profit seu, de forma exclusiva i excoent respecte a la resta dels regnes espanyols. Per tant, ara que anaven mal dades, aquests territoris es resistien a acceptar el projecte unificacional castellà que cercava recursos econòmics desesperadament per mantenir la seva política militar imperial. En segon lloc, el canvi proposat per la Corona era massa dràstic perquè s'acceptés de cop en uns regnes i territoris que s'havien autogovernat, com el cas català, des de feia set segles.

La guerra dels Segadors (1640-1652)

Segurament aquestes dues raons van tenir un pes determinant en la insurrecció de Catalunya el juny de 1640, quan l'Estat liderat per Olivares es va voler fer fort a Catalunya amb mesures més dures contra els catalans que no volien allotjar tropes espanyoles i, posteriorment, per mostrar múscul va detenir el diputat Joan Tamarit per les seves queixes. L'aixecament, conegut com a guerra dels Segadors, es va fer efectiu el 7 de juny de 1640, festa del Corpus. Els pagesos i altres rebels van prendre Barcelona i van assassinar el comte de Santa Coloma, virrei de Catalunya, i altres funcionaris.

Amb el país aixecat contra Castella i el seu rei, la guerra es va perllongar durant 12 anys. D'antuvi les Corts Catalanes proclamaren la República el 16 de gener de 1641, però una setmana després, el 23 de gener de 1641, es posava sota la protecció de França. Olivares va organitzar un potent exèrcit de 30.000 homes que va ser derrotat a Montjuic. Sense la confiança del rei, es va retirar de la política el 1643 i la Unió d'Armes va ser oblidada, ja que llavors els castellans només volien recuperar Catalunya. Fins al 1652, la guerra en terres catalanes va ser total entre francesos i espanyols, i amb efectes devastadors.

El final del conflicte va ser dolorós per als bàndols peninsulars (Castella i Catalunya), mentre que França en sortia guanyadora. Espanya no va poder imposar el model centralista uninacional que havia projectat per al seu Estat i Catalunya va perdre, pel Tractat dels Pirineus de 1659, part del seu territori (cessió a França del Rosselló, el Conflent, el Vallespir i una part de la Cerdanya). Per contra, aconseguia mantenir les seves institucions i la seva sobirania. L'esforç dels catalans havia estat suprem —hom calcula que els efectes negatius de la guerra dels Segadors van ser superiors als de la posterior guerra de Successió en moltes zones com l'oest de Catalunya, on van quedar àrees totalment despoblades (Pleyan de Porta 1880: 44-45)—; però demostrava que estaven disposats a mantenir l'estatus sobirà de la seva administració enfront Espanya a qualsevol preu.

La guerra de Successió (1701-1714) i la pèrdua de les constitucions a Catalunya

Un preu que, certament, es va cobrar poc temps després l'Estat espanyol a través d'una segona i definitiva guerra, la de Successió, per als interessos sobirans catalans. Amb tot, cal precisar que inicialment la guerra de Successió (1701-1714) va ser un conflicte dinàstic i bèl·lic global, provocat per la mort sense descendència, l'1 de novembre de 1700, de Carles II, l'últim rei de la dinastia espanyola dels Habsburg. Davant les pretensions dels imperis francès i austriacista d'ocupar el tron espanyol amb candidats de la seva àrea d'influència, Carles II va redactar un primer testament en vida (1696), que designava com a successor seu Josep Ferran de Baviera (1692-1699), un petit príncep de 4 anys. El bavarès era un candidat de consens que tenia el suport d'Anglaterra i els Països Baixos, que no volien una superpotència continental, i neutralitzava les ànsies franceses i austríaques.

Però la cosa es va anar enredant molt en poc temps. Dos anys després (1698), Carles II redactava un segon testament, que incloïa una clàusula que establia que si Josep Ferran moria sense descendència, la Corona espanyola passaria a l'imperi austríac per afinitat dinàstica. Per això, quan l'any següent moria (1699), amb només 6 anys, Josep Ferran de Baviera, la Corona espanyola semblava que caminava cap a Viena. Però Carles II, conegut com el *Hechizado* per la seva estupidesa, ja molt malalt i sota la influència dels diplomàtics francesos, refeia de nou el seu testament, el 3 d'octubre de 1700, per nomenar hereu del tron el seu nebot-nét, el príncep francès Felip d'Anjou (1683-1746), de la casa francesa dels Borbó, conegut més tard com *El Loco*.

I quan encara no s'havien paït tants canvis notariais a Europa, l'1 de novembre de 1700 es confirmava la mort de Carles II d'Habsburg sense descendència, per la qual cosa les dues grans potències continentals europees, França i Àustria, creien tenir raons suficients per ocupar el tron espanyol amb els seus respectius candidats: Felip d'Anjou, per part de la casa dels Borbó, i l'arxiduc Carles (1685-1740), per la dels Habsburgs. El futur d'Occident s'abocava, doncs, a les mans de dos adolescents de 16 i 15 anys, respectivament.

I el conflicte estava tan cantat que l'any següent es va iniciar (1701) sense una causa gaire evident, però arrossegant totes les potències internacionals. Per això a Europa es considera que la guerra de Successió va ser la primera confrontació global de la humanitat, ja que es va estendre fins a ultramar i va causar un total aproximat d'1.200.000 morts al món. Per una altra banda, a Espanya la guerra va tenir una evolució diferent. El jurament de fidelitat dels territoris de la Corona d'Aragó a l'arxiduc Carles el 1705 va plantejar un possible conflicte administratiu entre el model governatiu compost dels Àustria, en què cada territori conservava el seu propi govern i institucions, i el centralista absolutista dels Borbó francesos. Amb tot, Felip V, alliçonat pels seus assessors, va jurar les Constitucions Catalanes a les Corts celebrades de

Preses de Lleida pel duc d'Orleans el novembre de 1707. Bibliothèque Nationale de France (Estampes, Hennin 7171). Fons Sol-Torres de la UdL.

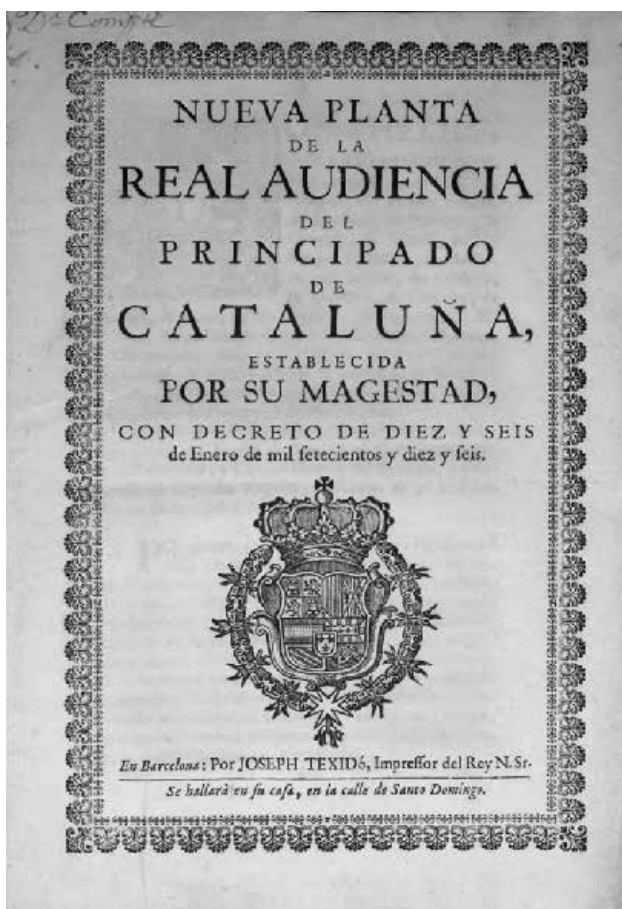
l'octubre de 1701 al gener de 1702, en les quals fins i tot va donar perm s a Catalunya per enviar dos vaixells a Am rica des dels seus ports. L'acte de Felip va ser considerat per molts com un brindis al sol, ja que molt aviat la política del seu virrei a Catalunya no es va ajustar al seu jurament.

En conseq ncia, el 20 de juny de 1705, el partit austriacista de Catalunya, mitjançant els Vigatans (una companyia de miquelets d'Osona amb gran influència política llavors) va signar l'anomenat Pacte de G nova amb Anglaterra, pel qual entrava en conflicte contra França i Espanya en la guerra de Successió i facilitava el desembarcament de les tropes aliades a la costa catalana després de provocar un aixecament de 6.000 homes al Principat amb la missió de prendre Barcelona. El pacte i la rebel li  van propiciar que la Corona d'Aragó es posicion s definitivament i majoritàriament al cantó dels Àustria en el conflicte. I tot i que hi havia borbònics catalans, com existien també austriacistes castellans, el cert és que a Castella la majoria de la població va ser borb nica, mentre que a Catalunya, València i Aragó va ser austriacista.

I  s que en el cas concret de Catalunya, des de sempre, Felip va ser vist com un rei francès, i aix  al Principat era sinònim de desconfiança, sobretot perquè des de la segona meitat del segle XVII s'havia desenvolupat un gradual sentiment franc fob arran de la mutilació del seu territori pel Tractat dels Pirineus de 1659. Per un altre cant , l'arxiduc Carles, des del mateix dia que va desembarcar a Barcelona, el 22 d'octubre de 1705, fou acollit amb molta simpatia. L'arxiduc va jurar les constitucions catalanes el 7 de novembre de 1705 i va ser proclamat rei amb el nom de Carles III. Davant aquesta conjuntura, una de les primeres mesures que va prendre va ser la convocatòria de les Corts Generals, en les quals va donar suport al model pactista

Lleida el 1707. Lérida an den aragonischen graetzen in catalonien gelegen, ist eine considerable vestung welche sich A^o 1707. Fons Sol-Torres de la UdL.

El decret de Nova Planta: Wikicommons.

governamental dels primers Àustria. Seguidament, l'arxiduc es va implicar molt en la revolta catalana, va ser aclamat pels seus súbdits i hom diria que va ser feliç a Barcelona mentre va regnar. Durant vuit anys Carles III va ser rei dels catalans i Barcelona va ser seu de la seva Cort reial (entre 1705 i 1713). Allí també es va casar enamorat, l'1 d'agost de 1708, amb la princesa alemanya Isabel Cristina de Brunswick (1691-1750) a la basílica de Santa Maria del Mar. Carles i la seva dona eren joves i van viure la lluna de mel a Barcelona, i la van fer extensiva a la societat catalana amb actes reials i festes.

Els reis vivien al Palau Reial Nou (avui enderrocat), que era al Pla de Palau i comunicava amb Santa Maria del Mar mitjançant un passadís elevat del qual encara subsisteix un tram (Voltas: 1952). Barcelona esdevenia l'alternativa de poder austriacista a Espanya i el centre neuràlgic de la guerra europea més important i transcendental que s'havia lliurat fins aleshores. Paral·lelament, les terres catalanes es van convertir en el camp de batalla dels exèrcits més poderosos del món, cosa que molts cops no s'ha valorat prou. Així, per exemple, en la batalla d'Almenar, el 27 de juliol de 1710, es van trobar els dos reis cara a cara (Felip i Carles) amb els seus respectius i potents exèrcits globals, en un enfrontament èpic que va veure la darrera gran victòria austriacista a Espanya.

Però a partir de llavors la sort va ser esquiva als austriacistes. La mort, el 17 d'abril de 1711, de l'emperador Josep I, germà gran de l'arxiduc Carles, sense descendència masculina ocasionava un buit de poder a l'imperi que havia de ser cobert per Carles, el pretendent de la Corona espanyola. Aquell mateix any va ser proclamat emperador d'Àustria amb el nom de Carles IV, i les potències internacionals abocaren el conflicte al pacte, concretat en la pau d'Utrecht (1713).

Però Carles no va renunciar al tron espanyol, per la qual cosa, amb gairebé tota la Corona d'Aragó en mans de Felip, una part dels catalans van quedar com a únics baluards europeus de resistència a favor dels Àustria. Les tropes de Felip, gairebé 90.000 soldats, van avançar devastant el territori (fins a 20 ciutats i pobles van ser cremats) i van posar setge a Barcelona el 1713, defensada per uns 6.000 homes. Altrament, Barcelona també coneixia els primers Decrets de Nova Planta imposats a València i Aragó "por derecho de conquista", els quals confirmaven les seves sospites sobre la pretensió centralista i uniformadora dels borbònics. Per això Barcelona va resistir desesperadament fins a l'11 de setembre de 1714, per mantenir les seves institucions; fins que, sense forces, es va rendir esgotada. Amb la derrota dels catalans es posava fi al conflicte de Successió.

Assumida pels dos bàndols la victòria i la derrota, els cortesans de Madrid es van posar a disposició d'un rei jove i inexpert, sedent de venjança, per posar en pràctica l'antic pla Olivares. La repressió va ser duríssima, planificada i pròpia d'èpoques contemporànies, amb execucions sense judici i presó a galeres per als que tenien més sort, a més d'exiliats i confiscació de béns als austriacistes. L'ocupació militar va ser total i es van bastir noves Ciutadelles, en el cas de Barcelona, obligant els veïns del Born a derruir les seves cases, arreu del territori, per fer més evident la presència estatal. Els càstigs i les disposicions posteriors contra la revolta catalana van ser tan específics i humiliants que, per exemple, arribaven al punt de prohibir l'ús, no d'armes, cosa lògica, sinó de ganivets per menjar als habitants. Així, només els deixaven tenir un ganivet per llescar el pa lligat a la taula amb una cadena.

En l'àmbit cultural, es van tancar les set universitats catalanes per obrir-ne només una a Cervera i es va generalitzar el castellà en l'administració en perjudici del català (oficial per Reial Cèdula de 1768). El govern participatiu local, com la Paeria de Lleida o el Consell de Cent de Barcelona, va ser suprimit i substituït pel govern municipal castellà, en què només es nomenaven a dit els regidors alineats políticament amb els austriacistes. Catalunya, Aragó i València es van supeditar a la llei castellana i van passar a dependre del Consell de Castella, el màxim òrgan gestor de la nació per sota del rei absolut.

A més a més, es va imposar el Cadastre, el 1715, com a mesura recaptatòria només per a Catalunya com un "tributo de vasallaje", mitjançant el qual, segons Melchor de Macanaz, fiscal del Consell de Castella, s'aconseguiria que "todos reconozcan un superior en la tierra; pues no es otra cosa el tributo que el

signo del vasallaje y reconocimiento a la majestad". La mesura fiscal va tenir tant èxit que, més endavant (1749), es va instaurar per tot Espanya.

Finalment, amb el Decret de Nova Planta per Catalunya (1716), el nou poder borbònic abolia definitivament els furs catalans i les seves institucions de govern, així com les llibertats municipals i les seves constitucions, malgrat que això ja era un fet des del 12 de setembre de 1714. Era l'obra uniformadora estatal que inaugurava una època de poder centralista absolut dels Borbó a Espanya, la qual, segons Martínez Shaw, "estaba dentro de la lógica del absolutismo europeo, de modo que no cabe hablar de singularidad en el caso de Cataluña (o de la Corona de Aragón) sino de un ejemplo más dentro de una corriente de la historia universal" (Martínez Shaw: 2001, p. 210-213). El nou poder establert considerava Catalunya una província, regida per un capità general (militar) i substituïa les vegueries, les tradicionals unitats administratives catalanes, per corregiments, al capdavant de cadascun dels quals també s'hi posava un militar.

Evulció del centralisme espanyol fins als nostres dies

En definitiva, aquells decrets implementaven el model territorial uninacional centralista que ha imperat la major part del temps a l'Estat espanyol fins al 1975. Era un model pensat per excloure les peculiaritats nacionals i limitar la sobirania dels antics regnes i territoris de la Corona espanyola al no res. En aquest model, renovat pel liberalisme del segle XIX amb l'adopció d'una Constitució que hauria de garantir la progressiva participació dels espanyols, s'han manifestat com a elements clau de cohesió, per aquest ordre d'importància: la monarquia borbònica, l'exèrcit, l'Església catòlica i les elits polítiques capitalines. De la inèrcia centralista només en van quedar al marge els curts i convulsos espais cronològics de les dues repúbliques (1873 i 1931-1936).

Tanmateix, la mort de Franco el 1975, després de 40 anys de dictadura uninacional, centralista i espanyolitzadora extrema, va afavorir l'obertura d'aquest model centralista. D'altra banda, la Transició espanyola cap a la democràcia, culminada amb l'aprovació de la Constitució de 1978, va fer la primera concessió a la transferència d'una part del poder a les regions, rebatejades com a comunitats autònomes, que van poder escollir un Parlament i van assumir força competències en els seus territoris.

La cessió de l'Estat, vist el tema amb una certa perspectiva, es va fer perquè els polítics d'aquell moment creien acabada l'obra unificadora estatal i veien impossible un rebrot de les peculiaritats nacionals que qüestionés el model territorial espanyol. I tot i que se n'ha de reconèixer l'èxit en algunes d'aquestes comunitats, principalment a València i Aragó, els darrers intents de l'Estat per recuperar competències i influir en la política autonòmica han reobert la qüestió territorial fins al punt de qüestionar la unitat de l'Estat espanyol al País Basc (Pla Ibarretxe) i Catalunya (Procés independentista amb majoria absoluta al Parlament català des de 2015).

L'escena representa un moment de la guerra dels Segadors (1640-1652), datada el juny de 1644, en el camp que envolta la ciutat. A la part superior, un plànol de Lleida. El gravat s'inclou en l'obra *Kleyne en beknopte atlas*, d'Erven van J. Ratelband, publicat el 1735. Fons Sol-Torres de la UdL.

Lleida al segle XVII. El mateix plànol a l'obra *Les plans et profils des principales villes et lieux considérables de la Principauté de Catalogne*, reedició de l'obra de Beaulieu, 1707. Fons Sol-Torres de la UdL.

La reacció de la uninacionalisme, dirigit pel rei i el Govern del Partit Popular, davant els sobiranistes encapçalats per Carles Puigdemont, que van aplicar la DUI (Declaració Unilateral d'Independència) el 27 d'octubre de 2017, ha estat contundent (càrregues policials desproporcionades el dia del referèndum de l'1 d'octubre, presó per als polítics implicats i aplicació de l'article 155 de la Constitució que suspèn el Govern de la Generalitat el mateix 27 d'octubre), i mostra com de profund és el

sentiment uninacional dins l'Estat espanyol. La qüestió territorial ha afavorit la unió gairebé unànime de la Corona, amb Felip VI al capdavant, el Govern del PP, la gran majoria del partits polítics, a excepció de Podemos, i els *mass media* espanyols contra el que anomenen "desafiament independentista català".

I tot i l'aparent fortlesa mostrada per l'Estat en aquest conflicte, el debat territorial obert des de Catalunya ha mostrat

la debilitat del sistema democràtic espanyol. Els esdeveniments polítics ocorreguts a Catalunya, entre el setembre i el desembre de 2017, han demostrat que els sobiranistes catalans no han pogut dialogar amb el Govern central, que ha optat per la repressió com a resposta; ni posar en pràctica les idees polítiques exposades en el seu programa polític, votades per una majoria absoluta al seu Parlament. El futur? Incert i apassionant!

Bibliografia

Carlos Martínez Shaw i Marina Alonso Mora, *Felipe V*. Madrid: Alianza, 2001.

Carlos Martínez Shaw, Entrevista al doctor Honoris Causa 2010 de la Universitat de Lleida, publicada al diari *Segre* de Lleida, el 29 d'octubre de 2010.

John Elliott, *La rebelión de los catalanes. Un estudio sobre la decadencia de España (1598-1640)* (2ª edición). Madrid: Siglo XXI, 1982.

John Elliott, *España, Europa y el mundo de ultramar (1500-1800)*. Madrid: Penguin Random House Grupo Editorial España, 2017.

Josep Pleyan de Porta, *Memoria histórica acerca de los tiempos árabes y de la restauración de Lérida*. Lleida: Corominas, 1880.

Joseph Pérez, "España moderna (1474-1700). Aspectos políticos y sociales", dins Jean-Paul Le Flem; Joseph Pérez; Jean-Marc Perlorson; José Mª López Piñero y Janine Fayard. *La frustración de un Imperio. Vol. V de la Historia de España, dirigida por Manuel Tuñón de Lara*. Barcelona: Labor, 1980.

Manuel Rivero Rodríguez, "El 'Gran Memorial' de 1624, dudas, problemas textuales y contextuales de un documento atribuido al conde duque de Olivares» (PDF). *Libros de la Corte.es* (Madrid: IULCE-UAM) (4): 48-71, 2012.

Pere Voltas, *L'Arxiduc Carles d'Àustria, rei dels catalans*. Barcelona: AEDOS, 1952.

moltes gràcies!

Plusfresc té avui 71 botigues i més d'un miler de treballadors que mantenen el mateix esperit de servei al client dels fundadors, una parella d'origen pagès que va decidir invertir un petit premi de loteria en obrir una drogueria al casc antic de Lleida ara fa 86 anys. Plusfresc continua sent una empresa lleidatana, arrelada a la ciutat, amb voluntat de continuar sent capdavantera en el comerç d'alimentació de Lleida i amb una clara vocació d'obertura a la resta del territori català. Una empresa que aposta pel tracte al client, el producte fresc i les polítiques socials i mediambientals, i que se sent orgullosa de poder donar suport a iniciatives com la **Revista ARTS** i el seu destacat paper de difusió i reflexió cultural a les terres de Ponent.

plusfresc:
de Lleida

el SÚPER
QUE
T'estima